

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Philippi Clüveri[i] Germaniæ Antiquæ Libri tres

Clüver, Philipp

Lugduni Batavorum, 1631

Cap. XI. De Marsis, & Marsacis; qui & Marsatii.

urn:nbn:de:hbz:466:1-44541

per quorum finibus Druso erat regrediendum: hosteis autem, Sigambros; in quorum finibus castellum exstruxit. Tencteros equidem non nominat: at quia neque ipsi in Galliam cum Sigambribus traducti; pacem eos atque amicitiam unâ cum Ulfipetibus accepisse, maximè credibile est.

Hæc igitur de origine ac sedibus Ulfipetum, Tencterorumque. Nomina eorum variè apud auctores varios, plerumque mendosè à librariis perscripta leguntur. Cæsar, qui primus retulit, comment. IV. adpellat *Ulfipetes*, & *Tenchtheros*. In Appiani de bellis Gallicis epitomâ sic legitur: *οι Σουπιτων δε και Ταιχαριων ποσαρχωντα μυριαδες φρατρισμοι τι και ασπραδοτοι σωκεσθησων*. satis mendose, ac barbarè. quid enim sibi vult, *οι μυριαδες*; Lege, *οουσπιτων, και Ταιχαριων*. rectèque omnia constabunt in hanc sententiam: *Ulfipetum verò & Tanchtherorum cccc millia, armata simul atque inermia, contruci-* 10 *data sunt*. Apud Plurarchum, in Cæsare, sic memorantur: *τεγαριων* & *δε αυθης ο καισσορ* *δπι τας εν τη κελπη δυναμεις, πολυω καταλαμβανη πολυων εν τη χωρα, δυο Γερμανικων εθων μεγαλων δπι κατακτηση της αρχης τ' υλων δεθεσθητων, ους ιππας καλεις σδν' ετηρς, σδν' δε Τετραιδας.* Horum ultima lege sic: *αρη τι υλων δεθεσθητων. οουσπιτας καλεις σδν' ετηρς, σδν' δε Τεγαρις*. & constabit oratio in hanc sententiam: *Quum verò Cæsar in Galliam ad copias revertisset, ingens ibi offendit bellum, duabus gentibus Germanicis magnis ad querendas sedes nuper Rhenum transgressis. Ulfipetas vocant alteros, alteros verò Tencteros*. Apud Dionem quoque, loco supra citato, *τευκτροι* leguntur, pro *Τεγαρις*, ut est lib. xxxix. Apud Strabonem, lib. VII, *Νεσιπων* vocabulum legitur, pro *οουσπιτων*. Ptolemæus, ut omnia ferè in 20 Germaniâ turbavit, longissimo intervallo dictas duas nationes ab se invicem disjunxit: vocabulæque earum illic corrupta *τιςηροι*, & *οουισοι*, pro *Τεγαρις*, & *οουσπιτων*.

Sed notandum est; à principio quidem *Ulfipetes* dictos fuisse; à Cæsare, & iis, qui commentarios ejus in conscribendâ historiâ sequuti sunt; ab iisdemq; *Tenchtheros*, Græcâ magis quàm Latinâ scriptione. posteriores verò *Ulfipios* dixere, atque *Tencteros*. Atque hinc est, quòd Tacitus annali primo, *Ulfipetas* adpellat, sub initium principatus Tiberii; tertio autem decimo annali, sub Nerone, & item in libro de Germaniâ, sub Trajano, *Ulfipios*. quæ equidem vocabuli variatio malè curiosis atque imperitis commentatoribus causam erroris præbuit, uti diversam Ulfipetarum gentem ab Ulfipiis statuerent. Apud Aethicum cosmographum leguntur *Ulfippi*: nescio an satis sine 30 mendo. Hæc de nominibus utriusque gentis.

Ceterum de Tencterorum militiâ, ac bellicâ virtute, sub Trajani principatu sic Tacitus in libro de Germaniâ: *Tencteri, super solitum bellorum decus, equestris disciplina arte præcellunt. nec major apud Cætos peditum laus, quàm Tencteris equitum. sic instituere majores; posteri imitantur. hi lusus infantium; hæc juvenum amulatio; perseverant senes. inter familiam, & penates, & jura possessionum, equi traduntur. excipit filius, non, ut cetera, maximu natus; sed prone ferox bello, & melior*. Haud equidem immerito; quandoquidem majores eorum meri equites fuere, longâ militiâ cum in Germaniâ, tum in Galliâ, moxque rursùm in Germaniâ, perpetuò exercitati. Hinc etiamnum singulare huic regioni, maximè Montensibus, alendorum equorum studium, equarumque greges nobiles atque præclari. 40

Ab Ulfiperum sive Ulfipiorum vocabulo opidum comitatus titulo insignitum *Zutphen* sive *Surphen* adpellatum videtur; quasi huc usque postea temporis progressis Ulfipiis. verum hac de re quod liquidò adfirmem, nihil protùs è scriptorum monumentis habeo.

C A P. XI.

De MARSIS, ac MARSACIS, qui & MARSATII.

SIGAMBRIS conterminos antiquitus fuisse, versùs septentriones, MARSOs, supra dictum est. de his igitur sic Strabo lib. VII: *Εστι δε πα μω προπη μωρη τ χωρας τωτης πα σδς τω Ριω μωρη τω ενβολω, απο της απης δεξαιδωις. αειδεν δε τι και 50 τω εν τω εσπερον της χωρας πα απ τω η ποταμια τω σι. τωτης η πα μω εις κελπη μωρη τω Ρωμαιοι. τω εφθη μετανασαντ εις τω εν Βαδα χωραν, κατωτης Μαρσι.* Id est: Prima Germaniæ regio est ad Rhenum, à fontibus ejus usque ad ostia. atque omnis hic fluminis tractus latus est Germaniæ occidentum. Hujus ripe populos quosdam Romani in Galliam traduxerunt. quidam in interiora migraverunt; ut *Marsi*. Horum quoque meminit Tacitus, annal. I, & II: sed in remotioribus à Rheno locis. In ripâ amnis quâ regione incoluerint, per se dispectu difficile est: itaque quibus in oris fuerint, postquam à ripâ recesserint, antè investigandum erit. Tacitus igitur, annal. I, post sedatam militum apud Vetera 60 seditio-

seditionem; *Truces etiam tum, inquit, animos cupido involat cundi in hostem, piaculum furoris. nec aliter posse placari commilitonum manes; quam si pectoribus impiis honesta vulnera accepissent. Sequitur ardorem militum Caesar; junctoque ponte, tramittit duodecim millia à legionibus, sex & viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum eà seditione intemerata modestia fuit. Latè, neque procul, Germani agitabant, dum justitio ob amissum Augustum, post discordiis attingerentur. At Romanus agmine propeo silvam Casiam, limitemque à Tiberio captum scindit. castra in limite locat; frontem ac tergum vallo, latera concedibus munitis. Inde saltus obscuros permeat; consultatque, ex duobus itineribus breve & solitum sequatur; an impeditus; & intentatum, eoque hostibus incautum. Dilectà longiore vià, cetera adcelerantur. etenim attulerant exploratores festam eam Germanis noctem, ac solennibus epulis ludicram. Cæcina cum expeditis cohortibus præire, & obstantia silvarum amoliri jubetur: legiones modico intervallo sequuntur. Invis nox sideribus inlustris. ventumque ad vicus Marforum; & circumdata stationes; stratis etiam tum per cubilia, propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis; adeo cuncta incurià disjecta erant; neque belli timor: ac ne pax quidem nisi languida & soluta inter temulentos. Caesar avidas legiones, quò latior populatio foret, quatuor in cuneos dispersit. quinquaginta millium spatium ferro flammisque pervasit. non sexus, non ætas miserationem attulit. profana simul, & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum; quod TANEANÆ vocabant, solo æquantur. sine vulnere milites; qui semisomnos, inermes, aut palantis ceciderant. Exciuit ea cædes Bructeros, Tubantes, Ulsipetes: saltusque, per quos exercitus regressus, in sedere.*

20 Breve ac solitum iter fuisse directum illud propter Luppia ripam, versus castellum Elifonem, supra ostendi. ergo Marfi tunc temporis inter Casiam silvam, & dictum castellum incoluerunt, contermini Bructeris, Tubantibus, atque Ulsipiis. Idem auctor, annal. 11: *Fama classis amissa, ut Germanos ad spem belli, ita Casarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta pedum, tribus equitum millibus ire in Chattos imperat: ipse majoribus copiis Marfos irrupit: quorum dux Malovendus, nuper in deditonem acceptus, propinquo loco defessam Variantæ legionis aquilam modico presidio servari indicat. Missa extemplo manus, qua hostem à fronte eliceret: alii, qui à tergo circumgressi, recluderent humum. Et utriusque adfuit fortuna. eo promtior Caesar pergit introrsus; populatur, exscindit non ausum congregi hostem; aut sicubi restiterat, statim pulsum, nec unquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. Ergo*

30 Marfi prope castellum Elifonem & Teutoburgientem saltum, ubicæ Variantæ legiones. Exiguam fuisse gentem, atque humilem, ex eo colligo, quòd stationes circumdatas eorum agris sive vicis adfirmat auctor, quos 1 millium passuum spatio inclusos fuisse ostendit. Tanto igitur circiter spatio uti includantur, simulque Ulsipiis, Bructeris, ac Tubantibus (quorum hos inter Dalichium amnem & opidum Melle incoluisse, mox infra à montibus) uti contermini fiant; pro sedibus iis attribuo eam Vestofaliæ partem, quæ est inter opida Münster & Paderborn: quam ita circumscribo; à meridie Luppia amne ad opidum usque Lumen: ab occidentè brumali, lineà in Sigambriis dictà, ab opido Linnen ad opidum Coesfeld: à septentrionibus lineà à proximè dicto opido, per opidum Münster ad Amisiam flumen; & inde ipso Amisià, Dalichioque: ab orientè montium jugo à fonte Dalichii, ad opidum usque Aldenbeke. Hæc igitur fuit sedes Marforum, sub exitum Augusti Cæsaris, initiumque principatus Tiberii, nec aliis fines assignari possunt, si ceteris quoque circum populis iustos suos relinquere sineis velis. Nec obsunt huic sententiæ Taciti, annal. 1, secundo Tiberii anno, ista verba: *Bructeros, sua vrentis, expedità cum manu L. Stertinius, missu Germanici, fudit: interque eadem & prædam reperit Undevicisimæ legionis aquilam, cum Faro amissam. Duëtum inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum; haud procul Teutoburgienti saltu, in quo reliquæ Varii legionumque insépultæ dicebantur. Hæc, inquam, non obstant opinioni nostræ: quasi ad id temporis nulli heic Marfi, sed Bructeri sineis habuerint. Etenim agros hos ad Luppiam usque obtinebant antiquitus Bructeri, postea verò Marfi, Rheni ripam relinquere cupientes, petierunt à Bructeris, uti agris commutatis, sibi liceret à Romanorum propinquitate in extremos eorum sineis transmigrare: ipsi verò Bructeri, veluti gens in leio major ac validior, suos apud Rhenum agros occuparent. Bructeros apud Rhenum, post Marforum emigrationem, Ulsipiis fuisse conterminos, suo loco patebit. Sed tutelam quoque, ac fidem Bructerorum petiisse Marfos, maximè credibile est. Ob has igitur causas, simulque quia postea etiam, sub Nerone ac Vespasiano, proximèque sequentibus imperatoribus, Taciti ætate, Bructerorum nomen ad Luppiam usque pertinuit, Marfi supra citato loco non nominati sunt. Ceterum ut superiore anno Germanicus eosdem Marforum agros per 1 millium spatium vastaverat; sic hoc anno eodem cum eadem*

mente, Marſis inſeſtâ, rediit. Inſeſtus autem maximè erat ipſis, quia Vatus cum tribus legionibus per eorum ſineis, & Teutoburgiſem ſaltum, verſus Viſurgim amnem tendens, ab iis, & conterminis Germanis, in ipſo ſaltu caſus fuerat: in pluribus infrâ in Cheruſcis docebo: quòdque illic erat aquila, quam Malovendus Marſorum dux inſequenti anno, quum tertio in Marſos exercitum Germanicus duceret, deſoſiam oſtendit. atque ob id ipſum, quum *abolenda*, ut ait auctor annali 1, *infamie ob amiſſum cum Quinctilio Varo exercitum*, Germanos Tiberius, Germanici ductu, ulciſci vellet: in primos hic Marſos exercitum duxit; omneisque eorum agros, cum Tanfanæ templo, vaſtavit.

Porrò TANFANÆ TEMPLUM, celeberrimum, ut inquit Tacitus, *illis gentibus Germaniæ*, quo ſitu in Marſis fuerit, incertum. in mediis fuiſſe ſinebus, credibile eſt. 10

Haſtenus igitur de Marſis in interiora à Rheni ripâ digreſſis. quorum ſinebus diſpectis, commodum nunc fuerit, porrò inveſtigare, quâ parte Rheni *capitium* antè coluerint. Sanè ipſam amnis ripam haud multâ tenuiſſe parte putaverim. quidpe Sigambros à Colonia Agrippinenſium, ad Rheni uſque divortium, ab Juliiuſque Cæſaris ævo, & antea, coluiſſe, ſuprà oſtenſum eſt. infrâ autem, ad Oceanum, ab oſtio Rheni ſurſum ad Batavodurum uſque tenuiſſe Friſios, in Batavorum explicatione firmis demonſtratum eſt argumentis. Manet igitur ea ripæ pars, quæ inter Batavodurum & amnis divortium porrigitur. hanc quo minùs Marſos olim tenuiſſe credamus, nihil planè eſt, quod impedire poſſit. Auctor noſter gentis circa has oras meminit, cui nomen MARSA CI; qui iidem Plinio, lib. IV, cap. XV, dicuntur MARSA TII. Noſter, in hitoriar. IV, de Claudio 20 Labeone Batavo, qui in Civiliſ rebellione captus erat, verba faciens; *Præſectus*, inquit, *ale Batavorum Claudius Labeo, opidano certamine amulus Civiliſ, ne interſectus invidiam apud populares, vel, ſi retineretur, ſemina diſcordia præberet, in Friſios avehitur. mox poſteà: illuc* (in Colonia Agrippinenſem) *Cl. Labeo, quem captum & extra conventum amandatum in Friſios diximus, corruptis cuſtodibus perſugit. pollicituſque, ſi præſidium daretur, iterum in Batavos, & potiorem civitatis partem ad ſocietatem Romanam reſtaturum; acceptâ peditem equitumque modicâ manu, nihil apud Batavos auſus, quosdam Nerviorum Bethaſorumque in arma traxit. & furſtim magis, quam bello, Canineſates Marſacosque incurſabat.* Heic quia Nerviorum Bethaſorumque ſit mentio, quidam Marſacos iis propinquos finitimosque fuiſſe arbitrati ſunt: maximè verò quia nominis adſinitas exſtat in opido *Maefeyk*; ad cuius 30 ſonum illi non veriti genuinam atque germanam Taciti vocem corrumpere in *Maſacos*. Quòd ſi Marſacos Nerviiſ Bethaſiſque finitimos fuiſſe contendere velis, quia heic utrorumque narratio conjungitur; evincas antè neceſſe, Canineſates quoque binis illis populis fuiſſe conterminos; qui præponuntur etiam in enarratione Marſaciſ. verùm hoc quum haud umquam præſtari queat; longè enim ab illis partem Batavorum inſulæ coluiſſe, ſuprà probatum eſt: neque de Marſaciſ temerè quidquam credam. Alii in alias Hollandiæ ſeptemtrionalis parteis contulerunt. Ego verò Canineſatibus, Batavorum inſulam colentibus, confiniciſ fuiſſe Marſacos, audacter ex hac Taciti conjunctione atque conſtanter adfirmo; auctorem habeo, præter illum, ſuaſoremque Plinium; qui in Rheni inſulis eos collocat, dicto loco, his verbis: *In Rheno ipſo, c. prope millia paſſuum in longitudi- 40 nem, nobiliſſima Batavorum inſula & Canineſatum, & alia Friſiorum majorum, Friſiorum minorum, Marſatiorumque, ſternuntur inter Helium & Flewum.* Sic legendum hunc locum, infrâ in Friſiſ docebo. Adparet autem ex eo, *Marſacos* Taciti eoſdem eſſe quos *Marſatios* adpellat Plinius. quidpe uterque Friſios, Batavos, Canineſates Marſatiosque junctim refert. Heic quas parteis Batavi, quasque Canineſates tenuerint, jam antea indicatum eſt: quas item Friſii incoluerint, poſteà oſtendetur. implebuntur omnia, præter angulum inter medium Rhenum Italamque amneis, & lineam, quâ Friſiorum ſineis ab ortu brumali inter Batavodurum & Hattemium cingam, incluſum. Hunc igitur rectè Marſaciſ tribueris. proximus enim eſt Canineſatibus, ex mente Taciti; proximus item Friſiſ, ut vult Plinius. Sed, in- 50 quies, Marſatii Plinii coluere inſulam. Rectè mones: & ego memini. Inſulam equidem iſ tribuiſſe, dum latus occidentale lineâ tantùm cixi, haud videor. ſed quid agam? totumne ergo id Marſatiiſ tribuam, quòd Rheni duobus alveis, Vectâque flumine, & Flevo lacu incluſitur? ſic equidem inſulam tenere videbuntur. Sed ubi fides auctoris atque Tacitiſ, qui, in libro de Germaniâ, *Friſios lacus immenſos ambire tradit, & utraſque eorum nationes, majores minoresque, Rheno prætexi?* Sanè ſi ſapiamus, fidem his verbis derogare caveamus. conciliatio potiùs aliqua quaeratur. En in promptu eſt. jam antè, Canineſateis unam cum Batavis incoluiſſe inſulam, vidimus. idem tibi de Marſaciſ parteque Friſiorum ſi perſuaſeris; ſalva utrique auctori ſervabitur fides. Regio igitur hæc nunc dicitur *Velavia*, vulgò *de Veluwe*,

de *Veluwe*, pars Geldriæ. Opida in eâ sterneruntur, apud dextram Rheni ripam, *Arnhem*, *Vrageninge*, *Rhenen*: olim, quum in citeriore forent ripâ, dicta *Arenacum*, *Vada*, *Grinnes*.

Hanc igitur **MARSACORUM** gentem partem quondam fuisse **MARSORUM**, digressu horum divulgatam, suisque in sedibus relictam; nomen situsque faciunt uti credam: utique quum nulla alia ripa Rheni pars dari Marsis possit; & ex hac regione, quam rectissime commodissimeque in interiores illas oras transierint. Occasio digressus fuisse videtur hujusmodi, quum Drusus, Germanici pater, ingenti proximam Rheno Germaniam premeret exercitu; Marsi eis τὸ ἐν βάθει χώρον, id est, in loca interiora discedere consilium cœperunt. Interim Drusus, expeditionem in Frisios Cauchosque moliens, fossam Rhenum inter atque Isalam, de quâ suo loco dicitur, egit: quâ Marsi in duas veluti partem divisi sunt. quarum quum una intra dictam fossam contineretur, altera, Romanorum arma fugiens, in ulteriora, ceu intervallo tutiora, discessit. Factum hoc M. Messallâ, P. Sulpicio Coss., id est, anno ante natum Christum XII. Sic enim Dio lib. LIV, de Druso, sub his consulis: Ἐς τε τὸ Ἄκωνδον Διὰ τὸ Πύλον κατὰ πλοῦτος, τὰς τε φρεσὶς φεικώσατο, καὶ ἐς τὴν Χαονίδα Διὰ τῆς λιμνῆς ἐμβαλὼν, ἐκινδύωσεν. id est: Secundo Rheno in Oceanum devectus, Frisios subegit, ac per lacum in Chaucorum finem profectus, in periculo fuit. Per dictam fossam, quæ ex ejus nomine postea vocata fuit Drusiana, & per lacum, qui nunc dicitur *Suyder see*, devectum fuisse, suo loco ostenditur. Itaque sequenti anno jam nulli in dextrâ Luppia ripâ fuere Sigambri; quia Marsi illuc immigraverant. Dio paullo post, sub Q. Tuberone, Fabio Maximo Coss.; Ἄμα δὲ τὸ ἦλθε πρὸς τὸν πόλεμον αὐθις ὄρησε, ἐπὶ τὴν τὸ Πύλον ἰσπερὶ ἰσπύριον, καὶ τὰς οὐδὲν ἄλλο κατεπέψατο: τὸν τε Ἀσπίαν ἐξέδρα, καὶ ἐς τὴν τῶν Σουαμβῶν ἐπέβαλεν. id est: Initio veris rursus ad bellum profectus, Rhenum transit, Vespetas perdomuit, Luppiaque ripis ponte junctis, in Sigambros irrupit. At illi, qui priscis in sedibus remanserant, quò ab digressis ac remotis discernentur, dignoscanturque; antiquo vocabulo paullum inflexo, pro **MARSIS**, **MARSACI** sibi dicti sunt; quemadmodum pars Chattorum à *Mattio* vocati fuere *Mattiaci*. Plinius illud vocabulum formavit **MARSATI**; eodem modo, ut opidum Batavorum, quod Tacito *Arenacum*, Antonino & tabulæ itinerariæ est *Arenatum*. Vetus marmoris inscriptio legitur talis:

T. Hortensio Mucroni Nat. Marsa-

quo V. An.

xxxxv. Ael. Verinus Arm. Cust.

Eq. Sing.

Aug. Fratri F. C.

Hanc inscriptionem ad gentem Marsacorum spectare haud dubito. quantum enim differt vox *Marsaqueo* à *Marsaco*?

Finis igitur integro Marsorum corpori apud Rheni ripam statuo istos: A meridie lineam ab opido *Coesfeld* ad divortium Rheni; & hinc ipsum Rhenum, ad Batavodurum usque. ab occasu æstivo, lineam à Batavoduro ad Hattemium. hinc ab orru æstivo, Isalam ad Bercolam confluentem; inde verò ipsum Bercolam, ad dictum usque opidum *Coesfeld*.

Ceterum nobilius, ante Romanorum in has oras adventum, illustriusque fuisse Marsorum nomen, gentemque validiorem, patet inde, quòd quidam auctorum, ut testis est Tacitus in libro de Germaniâ, inter antiquissima id Germanorum nomina retulerint.

CAP. XII.

De TUBANTIBUS.

MARSII s. Bructerisque conterminos fuisse **TUBANTIS**, supra dictum est. horum rara apud rerum scriptores mentio; utpote gentis exiguæ, atque ignobilis. Primus eorum meminit Strabo, in lib. VII; ubi mendose leguntur Σαβατιοί, pro Τεβατιοί. Post hunc Tacitus bis, annali I, & XIII. Ptolemæus etiam, cui sunt Τεβατιοί. Postremo semel atque iterum nomen eorum inter auxilia palatina, ac militis præfidiarios legitur in Notitiâ imperii. Tacitus his varias variis temporibus attribuit sedes. Nostri ævi geographi unanimi ferè omnes constantique sententiâ in eâ regione nomen eorum posuerunt, quæ vulgò adpellatur *Twente*, Transisalanæ regionis pars: quasi hæc inclinatum à Tubantum vocabulo ferat nomen. quorum erro-